

İNCELEME ve ELEŞTİRİ

Engin Tonguç, 2007, *Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)*, Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, İzmir, 792s.

1928 Ankara doğumlu olan Engin Tonguç, Köy Enstitüleri'nin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç ve ilkokul öğretmeni Nafia Tonguç'un ilk çocuğudur. Köy Enstitüleri'nin var olduğu zamanlarda çocukluk ve gençlik yıllarını yaşayan E. Tonguç, kendi bilgi birikiminin ve deneyimlerinin yanı sıra, babasından kalan arşivi değerlendirerek ortaya koyduğu bu çalışmasıyla, Köy Enstitüleri'nin doğru anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Engin Tonguç, Köy Enstitüleri konusunda çeşitli toplantılara katılmış, dergi ve gazetelerde yayınlanan yazıları ile Köy Enstitülerinin önemini anlatmıştır. Bu yöndeki çabaları, ilerleyen yaşına rağmen devam etmektedir. Babasının emeğine saygı niteliği taşıyan bu kitabında Engin Tonguç, İ. Hakkı Tonguç'un hayatını, Köy Enstitülü yılların zorlukları ve mutlulukları ile kaleme almıştır.

1893 Silistre doğumlu olan İsmail Hakkı Tonguç, Kırım kökenli bir aileye mensuptur. Güney Dobruca'da yer alan Atmaca Köyünde çocukluğunu geçirerek bu dönemde tarım ile ilgilenmiş ve doğadan yararlanarak hayata tutunma stratejilerinde kendini geliştirmiştir. 1901'de ilkokula başlamış ve ortaokula Silistre'de devam ederek kent yaşamını yakından tanıma fırsatını bulmuştur. Balkan Savaşı sonrasında annesinin desteği ile öğrenimini devam ettirmek için İstanbul'a gitmiş ancak İstanbul'dan çok haz almamıştır. İstanbul'u bir saray kenti olarak görmüş ve kırsaldan çok uzakta kaldığını ifadelendirerek İstanbul'da yaşamayı tercih etmemiştir. Uzun uğraşlar sonucunda Kastamonu'da öğretmen okulunda eğitim almış, öğrencilik döneminde Almanya'ya gönderilmiş ve burada sanatsal bir eğitim açılımı bulmuştur. Tonguç'un tüm bu seyahatleri ve gezileri Anadolu'da var olan eğitim eksikliklerini görmesine, yurtdışında uygulanan eğitim sisteminin farklılıklarını gözlemlemesine olanak sağlamıştır. Almanya'da gözlemlediği deney okulları ve kır eğitim yurtları, Anadolu'da eksikliğini hissettiği eğitimin ışıltısını kendisine sunmuştur.

İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim anlayışı uygulamalı eğitimidir ve öğrencilerin dünyadan ve yaşadıkları çevreden haberdar olmalarını sağlamayı hedefler. Dönemin eğitim atağının bir parçası olan dünya klasiklerinin okunmasını ve alanlarında uzman bilim insanlarının kaynaklarından derslerde yararlanmayı tercih etmiştir. 1933'te İ. H. Tonguç'un iki kitabı yayınlanmıştır: *Büyük Pedagoglar Serisi I* ve *İş ve Meslek Terbiyesi*. Eğitim ve öğretimin amacını tartıştığı bu kitaplarında, eğitim ile toplumsal yapının etkileşim sınırlarının nerelerde olduğu konusunu da ele almıştır. 1933- 1934 ders yılında 40 bin köyün 35 bininde okul olmadığına ilişkin bir rapor, Parti Grubu tarafından seçilmiş olan bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Tonguç'un köylerdeki durumu ve buralardaki umudu kaleme aldığı *Canlandırılacak Köy* (Tonguç, 1939) kitabı, köy yaşantısını ve burada ihtiyaç duyulan eğitimi anlatması bakımından önem taşımaktadır. Tonguç kendi kalemi ile köylerdeki koşulları şöyle ifade etmiştir:

"...burada yaşayanlar köy imamlarının ve ağaların eline kalmıştı... Okula gidemeyen ilkokul çağındaki 1.5 milyon köy çocuğu başıboş dolaşmakta, gelenek ve göreneğe uyarak batıl inançlara göre eğitilmekte, ilkel bir yaşam sürmekteydi. Onlar da ana babaları gibi küçük yaştan başlayarak çocuğun hakkı olan her şeyden, oyun ve uykudan bile yoksun kalarak 'kara bahtı' sürüklemeye başlıyorlardı" (E. Tonguç, 2007: 149).

24.03.1935 tarihli Halil Fikret Kanad'ın yazısı da Tonguç'un düşüncelerini destekler niteliktedir. Ancak Tonguç, köy eğitimi ve uygulamalı eğitim konusundaki düşüncelerinin ilerleyen yıllarda çok fazla tartışma yaratacağını gerek öğretmenliği gerekse atandığı İlköğretim Genel Müdürlüğü dönemlerinde tahmin edememiştir. Kendinin kaleme aldığı kitapta altı çizilen bir nokta, Tonguç'un Köy Enstitüleri'nin kurucusu olarak kendisini kabul etmemesidir. Bunun bir ekip işi olduğunu ve birçok kişinin çabası ile gerçekleştiğini savunmaktadır. Ve ayrıca bu okullarda uygulanan ilkelerin ve eğitim sistemlerinin uzmanlar ve öğretmenler tarafından yıllarca araştırarak ve incelenerek hazırlandığını ifadelendirmiştir. İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanması da tesadüfi değildir ve 11 yıl bu görevde hizmet vermiştir. Köy okulları için ordudan yardım alma düşüncesi dönemin önemli düşüncülerinden biri olmuştur.

1937'de Köy Öğretmenleri Yasası çıkmış, 1937'de Öğitmen kursu ve ardından Köy Enstitüleri'nin açılması planları yapılmıştır. Öncelikle öğretmen kursları açılarak, buralarda yetiştirilecek öğretmenlerin, yeni açılacak Köy Enstitüleri'nde eğitim vermek üzere görevlendirilmeleri öngörülmüştür. Ankara ili ve çevrelerinde bu uygulamanın başlatılması, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün merkezi bir nitelik taşıması ve diğer enstitülerden farklı olarak, diğer Köy Enstitüleri'ne öğretmen yetiştirme sorumluluğu üstlenmesi planlanmıştır. 1938/1939 öğretim yıllarında Eskişehir- Çifteler, Kocaeli-Arifiye, Erzincan, Kars, İzmir- Kızıllı, Kastamonu, Malatya ve Bursa-Karacabey'de köy öğretmen kurslarının açılması amaçlanmıştır. Bu uygulamaları Tonguç pek çok yazısında işlemiş ve sorunların çözümü olarak uygulamalı eğitimin önemine dikkat çekmiştir. Falih Rıfki Atay, Hasan Ali Yücel, Kazım Nami Duru, Asım Us, Ahmet Emin Yalman, Halil Fikret Kanad ve Sadrettin Celal Antel gibi dönemin düşün insanları da uygulamanın olumlu yanlarını ortaya koymuşlardır.

Köy Enstitüleri yasa tasarısı 1940'ta TBMM'ye gönderilmiş ve bu konuda dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan-Âli Yücel'in çalışmaları etkili olmuştur. 17 Nisan 1940'ta kabul edilen 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 24 maddeden oluşmuştur. Kanun, ***köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere tarım işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde Milli Eğitim Bakanlığınca Köy Enstitüleri'nin açılmasını*** öngörmektedir. ***Köy Enstitülerinin yerlerinin tespitinde Tonguç illeri tek tek gezerek araştırmalar yapmıştır. Aranan en önemli özellik bölgenin tarıma uygun olmasıdır.***

Köy Enstitülerinin mimari tasarımları için 1940 yılında yarışma düzenlenmiştir. Yarışmaya katılacak mimarların enstitünün bulunduğu bölgede bir süre kalması ve çevreyi tanınması esas alınmıştır. Arifiye, Gönen, Aksu, Trakya, Çifteler, Pazarören, Düziçi, Ladik, Beşikdüzü ve Savaştepe Köy Enstitüleri bu proje yarışmasının birincileri

tarafından yapılmıştır. Ancak, Enstitüler, öğrenciler ve köy halkının çabaları ile inşa edilmiştir. Fiziksel koşulları uygun hale getirilmeye çalışılan Enstitülerin, eğitim içeriklerinin geliştirilmesi çalışmaları devam etmiş ve eğitimlerinde birlik sağlanmaya çalışılmıştır. 1948 yılına kadar ülke çapında yaklaşık 30 Köy Enstitüsü kurulmuş ve eğitime başlamıştır.

Çok partili hayata geçme sürecinde yaşanan siyasi karışıklık Köy Enstitüleri'nin yönetimlerinde de etkili olmuş, dönemin iktidar partisinin atadığı Milli Eğitim Bakanı ile Enstitülerin eğitim anlayışında değişiklikler yaşanmıştır. Enstitülerde yer alan kitapların solcu ve sosyalist yazarlar olduğu ve öğrencilerin bu kitapları okunmasının yararlı olmadığına değinilmiş, okuma saatleri kısaltılmış ve sonrasında kaldırılmıştır. Dönemin Amerikan yardımları ve Sovyetlere karşı alınan tedbirler, iktidarın bu "solcu" eğitim kurumları hakkında önlem almasını gerekli kılmıştır.

17.04.1948'de yayınlanan bir genelge, Köy Enstitüleri'nin kapatılması için ilk adımı oluşturmuştur. Bu genelge uyarınca artık öğretmen yetiştirilmeyecektir. Köylerin öğretmenleri Köy Enstitüleri'nce değil, valilikçe atanacaktır. Bu süreçlerde Enstitü müdürleri ve arkadaşları ile irtibat halinde olan Tonguç, kapatılmaya karşı mücadele vermiştir. Ancak kendisi de İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden alınarak öğretmenlik ataması yapılmıştır. 1950 yılında Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabı kendisine yeni bir umut ışığı yaratmışsa da, iktidarın bu durumdan hoşlanmaması ile Makal tutuklanmış ve umutlar yok olma noktasına gelmiştir. Milli eğitim müfettişlerinin sürekli yaptığı incelemeler ve denetimler, enstitülerin eksikliklerinin saptanarak, Tonguç'un suçlu gösterilmesine neden olmuş ve 1953 yılında maaşının kesilmesine dek uzanan suçlamalar yaşanmıştır. 1954'te Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesi tasarısı görüşülerek kabul edilmiştir. Köy Enstitülerinin resmen ortadan kalkmasından sonra Danıştay Tonguç dosyasını sonuçlandırıp, çıkarılan Genel Af Kanunu'ndan yararlanarak kovuşturma yapmayacağını bildirmiştir.

Tüm bu eğitim çabalarını irdelenirken; dönemin savaş koşullarının unutulmaması gereklidir. Savaş koşullarında eğitim için harcanan çabaların ne derece gerekli olduğu konusunda bazı siyasi çevrelerce karşıt görüşler dile getirilmiş ve eleştiriler yapılmıştır. Ancak tüm bu seslere yanıt yine eğitim camiasından gelerek savaşların da bilgi gerektiren silahlar ile gerçekleştiği vurgulanmıştır.

Köy Enstitüleri'ne yönelik diğer bir eleştiri de, karma eğitim uygulaması nedeniyle gelmiştir. Kitapta İ. H. Tonguç'un bu duruma yönelik kızgınlığı ele alınırken, kızların emeğinin erkekler kadar önemli ve değerli olduğu ve eleştirilerin haksız ve çağdışı temellere dayandığı belirtilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, emeklilik yıllarında eşi ile Avrupa seyahati yapmış, Enstitü mezunları ile görüşmelere ve sohbetlere devam etmiştir. İ. H. Tonguç, 23.06.1960 yılında hayata veda etmiştir.

Hande Özdamar

*Doktora Öğrencisi
Süleyman Demirel Üniversitesi
Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: handeozdamar@yahoo.com*

Songül Sallan Gül ve Hüseyin Gül (Der.), 2007, *Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta, 199s.

Songül Sallan Gül ve Hüseyin Gül tarafından derlenen bu kitap, Isparta'nın Gönen ilçesinde Gönen Meslek Yüksekokulu Köy Enstitüsü Yerleşkesi'nde 16-17 Nisan 2007 tarihinde gerçekleştirilen *Eğitimde Reform ve Finans Sorunu Sempozyumu*'nda sunulan bildirileri içermektedir. Editörlerin kendilerinin yazarlığını yaptığı bildirilerin de yer aldığı kitapta, toplam 20 bildiri bulunmaktadır. Ayrıca, bildiriler dışında da, Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Metin Lütfi Baydar'ın yazdığı ve Türkiye'de eğitim sorunlarını irdelediği "Önsöz" ve editörler Songül Sallan Gül ve Hüseyin Gül'ün yazdıkları "Sunuş: Gönen Güncesi" ile Süleyman Demirel Üniversitesi'nce kendisine verilen toplumsal katkı ödülü töreninde, gazeteci ve yazar Mustafa Balbay'ın yaptığı konuşma da kitapta yer almaktadır. Bunların yanında, kitapta YÖK Başkanvekili Prof. Dr. İsa Eşme'nin, Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Metin Lütfi Baydar'ın, Prof. Dr. Kadri Yamaç'ın, SDÜ Köy Enstitüleri Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Doç. Dr. Songül Sallan Gül ile Gönen MYO Müdürü Yard. Doç. Dr. Musa Türkoğlu'nun açılış konuşmalarına da yer verilmiştir.

Kitaptaki ilk bildiri eğitimci-yazar Pakize Türkoğlu'nun "Köy Enstitüleri'nin Dünya Eğitimine Getirdiği Yeni Katkılar" başlıklı çalışmasıdır. Çok yönlü eğitim, gerçek işler temelinde uygulamalı eğitim, öğrencilerin yönetime katılması gibi Köy Enstitüleri'nin eğitime katkılarına değinen Türkoğlu, Köy Enstitüleri deneyiminden günümüzün koşullarına uygun biçimde yararlanabileceğine işaret etmektedir. İkinci bildiri, Tali Özdemir'e aittir. "Köy Enstitüleri Gerçeği" başlığını taşıyan bildirisinde Özdemir, öğrencilik yıllarındaki enstitü deneyimlerini kaleme almakta ve içeriden birisi olarak Köy Enstitüleri uygulamasını değerlendirmektedir.

Üçüncü bildirinin başlığı "Eğitimde Reform Arayışları ve Köy Enstitüleri"dir. Feyzî Öz, bildirisinde Köy Enstitüleri deneyiminin günümüzün eğitim sorunlarına dönük önemli çözümler içerdiğini ortaya koymaktadır. "17 Nisan Güneşi" başlıklı dördüncü bildiride Kemal Kocabaş, Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıldönümü olan 17 Nisan'a ve Köy Enstitüsü uygulamasının felsefesine değinmektedir. Beşinci bildirinin başlığı "Cumhuriyet, Aydınlanma ve Köy Enstitüleri"dir. Nazife Güngör bildirisinde, Köy Enstitüleri'nin Cumhuriyet felsefesi açısından önemini ortaya koymaktadır. Nuran Aytemur'un kaleme aldığı altıncı bildirinin başlığı ise "Yeni Aydın' Yaratma Projesi Olarak Köy Enstitüleri"dir. Aytemur yazısında, Köy Enstitüleri'nin Cumhuriyet aydını yetiştirme açısından nasıl bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Yedinci bildiri olan "Hasan-Âli Yücel'de Köy Enstitüleri Düşüncesine Bakış" başlıklı çalışma ise H. Haluk Erdem tarafından kaleme alınmıştır. Erdem bu çalışmasında Köy Enstitüleri'nin felsefesini ve ilkelerini Hasan-Âli Yücel'in bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Ayrıca, Köy Enstitüleri uygulamasının günümüz eğitim sorunlarına çözüm üretilebilmesi açısından önemine değinmektedir. Songül Boybeyi'nin kaleme aldığı sekizinci bildiri "Bir Aydınlanma Öyküsü: Köy Enstitüleri ve Eleştiriler" başlığını taşımaktadır. Boybeyi bildirisinde; Köy Enstitüleri'nin öyküsünü, Cumhuriyet aydınlanması açısından önemini ve katkılarını anlattıktan sonra, Enstitülere yönelik farklı bakış açılarını ve eleştirileri değerlendirmektedir.

Dokuzuncu bildiri Oğuz Makal'a ait. "Köy Enstitüleri Sanat Eğitimi Deneyiminden Yararlanma Sorunsalı" başlığını taşıyan bildirisinde Makal, Köy Enstitüleri'nin sanat eğitimi açısından önemine ve günümüz sanat eğitimi anlayışına katkılarına değinmektedir. Onuncu bildirinin başlığı ise "Eğitimin Toplumsal ve İdeolojik İşlevlerinin Önemi Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Liseleri Deneyi"dir. Bu bildiride Engin Önen, Köy Enstitüleri ve İmam Hatip liseleri uygulamasını karşılaştırarak, İmam Hatip Liselerinin günümüzde öne çıkmasının nedenlerini tartışmaktadır. On birinci bölümü kaleme alan Rifat Okçabol, "Geçmiş Yadsıyarak Eğitimde Yenilik Olur mu?" başlıklı bildirisinde, günümüzde uluslararası kuruluşların etkisi ve yönlendirmesi ile eğitimde yenilikler yapılmaya çalışıldığını belirtmektedir. Yazar, kendi özgün deneyimlerini bir kenara iterek gerçekçi çözümlerin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

"Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve İstihdam Durumu" başlıklı on ikinci bildiride Gökay Yıldız ve "Öğretmen Yetiştirme Düzeni ve İşsiz Öğretmenler" başlıklı on dördüncü bölümde Cevdet Yılmaz, öğretmen yetiştirme ve istihdam sorunlarını ele almaktadırlar. Gökay Yıldız, öğretmen yetiştirme politikalarına tarihsel bir perspektiften bakarak, konunun önemine işaret etmektedir. Ancak, yazar konuya günümüzde hak ettiği önemin verilmediğini vurgulamaktadır. Cevdet Yılmaz ise, birçok güçlüklerle yetiştirilen öğretmenlerin, devam eden eğitimci açığına rağmen işsiz kalması sorununda yatan ironiye dikkati çekmektedir. Firdevs Gümüsoğlu, "Patronaj Kalıplarına Karşı Başkaldırı Eğitimi: Köy Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri" başlıklı on üçüncü bildiride, Köy Enstitüleri'nin kurulu feodal ilişkileri dönüştürücü işlevini ortaya koymaktadır. "Reform Arayışlarında Okul Öncesi Eğitimin Önemi" başlıklı on beşinci bildiri de Ebru Taysi, okul öncesi eğitimin ve zorunlu eğitimin okul öncesi eğitimi de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmasının önemini vurgulamaktadır.

On altıncı bildiriye kaleme alan Songül Sallan Gül ve Ayşe Alican, eğitimde cinsiyet eşitsizliklerine değinerek, kız çocuklarının eğitime erişimin artırılmasının ve bir hak olarak eğitimden her vatandaşın eşit yararlanabilmesinin önemine işaret etmektedirler. Bildirileri "Eğitime Erişimde Cinsiyetin Belirleyiciliği ve Türkiye'de Kadın Eğitimi" başlığını taşımaktadır. Benzer bir konuyu işlediği "Cinsiyetçi Eğilimler ve Okula Yansımaları" başlıklı bildirisinde Adnan Gümüş, alan verileri ışığında eğitimde cinsiyet temelli farklılaşmaları ortaya koymaktadır. Yine benzer bir konuyu ele alan Ayşe Gündüz Hoşgör de, "Kız Çocuklarının Okullaşmasına Yönelik Var Olan Politikalar ve Önündeki Engeller" başlıklı bildirisinde, kız çocuklarının eğitime erişimini engelleyen unsurları irdelemektedir. Son iki bildiride Kemal Kılıçdaroğlu ve Hüseyin Gül, eğitimde reform çabaları adı altında eğitimin özelleştirilmeye çalışıldığına, barınma soru başta olmak üzere, yoksul öğrencilerin eğitime erişimlerinin nasıl zorlaştırıldığına, temel bir vatandaşlık hakkı olan eğitim hakkının sınırlandırıldığına ve bu yolla cemaatlerin eğitim alanında önlerinin açılmaya çalışıldığına işaret etmektedirler. Sırası ile bildiriler; "Kamu Yönetiminde Reform Çabaları, Özelleştirme ve Eğitimde Finansman Sorunu" ile "Türkiye'de Eğitimde Finans Sorunu ve Nedenleri" başlıklarını taşımaktadır.

Ayşe Alican

Araş. Gör.

*Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
E-posta: aysealican@hotmail.com*

Robert Dahl, 2001, *Demokrasi Üstüne*, çev. B. Kadioğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 224s.

Prof. Dr. Robert Dahl, 1915'de ABD'nde doğmuştur. Üniversite eğitimini Washington Üniversitesi'nde tamamlamış daha sonra Yale Üniversitesi'nde doktorasını yapmıştır. 1966-1967 tarihleri arasında Amerikan Siyaset Bilimi Derneği başkanlığı yapan Dahl, halen Yale Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini sürdürmekte ve özellikle 1950'lerden sonra Amerikan siyaset bilimine yön veren önde gelen bilim adamlarından biri olarak kabul edilmektedir. "Demokrasi ve Eleştirileri" ve "Demokrasi Üstüne" isimli Türkçeye çevrilen kitaplarının yanı sıra "A Preface to Democratic Theory", "Who Governs? Democracy and Power in an American City", "Polyarchy: Participation and Opposition", "Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control", "A Preface to Economic Democracy", "On Political Equality" gibi dünyaca tanınmış birçok eseri bulunmaktadır.

Son dönemde ülkemizde olduğu gibi dünyada da demokrasinin teorik çerçevesinin hangi kavramları kapsadığı, demokrasinin tanımının ne olduğu ve demokratik rejimlerin hangi yönetsel ve siyasal ilkeleri içermesi gerektiği konusunda önemli bir tartışma platformu oluşmuştur. Özellikle bilimsel çalışmalara başladığı andan itibaren demokrasi üzerine araştırmalar yapan Dahl, bu soruların cevaplarını hem genel okurun hem de siyaset bilimcilerinin ilgisini çekecek biçimde, sade ve anlaşılır tarzda "Demokrasi Üstüne" isimli kitabında vermeye çalışmıştır. Kitap üç ana kısımdan oluşmaktadır.

Kitabın birinci kısmında Dahl, demokrasinin nerede ve nasıl ortaya çıktığını ele almaktadır. Demokrasinin ilk olarak dönemin en önemli polis devletlerinden biri olan Atina'da M.Ö. 507'den itibaren 200 yıllık bir süreçte doğrudan demokrasi biçiminde uygulandığını belirtmektedir. Bu dönemde Yunan demokrasisinin en önemli kurumu, 20 yaşını geçmiş ve vatandaş sayılan erkeklerden oluşan "Ekklesia" adı verilen halk meclisidir. Yazar, yine aynı dönemde Roma'da da halka dayanan bir yönetimin başladığını, fakat Yunanlılardan farklı olarak Romalıların bu yönetime cumhuriyet adını verdiğini ortaya koymaktadır. Roma kent devleti ilk olarak soylular ve aristokratlardan oluşan bir meclis tarafından yönetilirken, daha sonra halk da (pleblerin) yönetime katılmaya başlamıştır. Roma kent devletinin zamanla genişlemesine bağlı olarak ülkenin cumhuriyetle yönetilmesi zorlaşmış ve M.Ö. 50'ye yakın bir tarihten itibaren cumhuriyet rejimi monarşiye dönüşmüştür. Dahl, tarihsel perspektifte doğrudan demokrasi uygulamalarının M.S. 1100 yılında (Roma'dan neredeyse 1,200 yıl sonra) İtalya'nın bazı şehir devletlerinde tekrar belirdiğini fakat bu yönetim şeklinin özellikle M.S. 1300'lü yıllardan itibaren merkezi krallıkların ortaya çıkması ile birlikte yok olmaya başladığına değinmektedir. Yazar, doğrudan demokrasi uygulamalarından temsili demokrasi uygulamalarına geçişin kökenlerinin ise İngiltere'de kralın kendisine çeşitli konularda danışmanlık yapması için oluşturduğu meclisin zamanla güçlenmesinde yattığını belirtmektedir.

Kitabın ikinci kısmında yazar, demokratik yönetimlerin desteklenmesi gerektiğini çünkü demokratik sistemlerin kişiler ve kurumlar için birçok avantajlı yönlerinin bulunduğuna değinmektedir. Demokrasinin en önemli avantajlarının; zalim ve kötü otokratların yönetime geçmesini engellemeye yardımcı olması, vatandaşlarına demokratik olmayan sistemlerin sağlamadığı veya sağlayamayacağı pek çok temel

hakkı sağlamayı garanti etmesi, vatandaşlarına mümkün olan alternatiflerinden daha geniş bir kişisel özgürlük sağlaması, insanların kendi temel çıkarlarını korumalarına (gerek kuracakları veya dahil olacakları örgütlerle, gerek oy vermeyle) yardımcı olması, insanların kendi seçtikleri kanunlar uyarınca yaşayabilmeleri için azami fırsat tanınması, vatandaşlarına daha müreffeh bir hayat sağlaması, insanların gelişimini diğer alternatif rejimlere göre daha çok desteklemesi ve kişilere politik eşitliğe sahip olabilmelerini temin etmesi olduğunu belirtmektedir.

Dahl, kitabın üçüncü kısmında ise ilk olarak modern temsili demokrasinin siyasi kurumlarını ortaya koymaktadır. Ona göre modern temsili demokrasinin siyasi kurumları; özgür-adil ve sık sık yapılan seçimler, kişilerin cezalandırılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmadan tüm fikirlerini ifade edebilme özgürlüğü, birçok alternatif bilgilenme kaynaklarına vatandaşların serbestçe erişiminin mümkün olması, demokratik sürecin işleyebilmesini ve kişilerin kısıtlama tehdidi altında olmadan örgütlenebilmesini sağlayan kurumsal özerklik, seçimle belirlenmiş memurlar ve son olarak da ülkede sürekli olarak ikamet eden ve o ülkenin kanunlarına tabi olan tüm yetişkinlerin yukarıda belirtilen haklardan mahrum bırakılmamasını sağlayan kanun güvencesidir.

Yazarın, üçüncü kısımda değindiği ikinci temel konu; bir ülkede demokrasinin var olma şansını olumsuz yönde etkileyen beş koşuldur. Dahl; ülkenin çevresinde demokratik rejime karşı olan herhangi bir güçlü devletin bulunmasının, devletin güvenlik güçlerini teşkil eden asker ve polis teşkilatının demokratik yöntemlerle seçilmiş resmi görevlilerin tam denetimi altında olmamasının, ülkenin kültürel çatışmalara yol açacak derecede farklılaşmış toplumsal gruplardan meydana gelmesinin, o ülkede yaşayan kişilerde demokratik inanç ve kültürün eksikliğinin ve son olarak ekonomik refahın artmasını sağlayacak sanayi-finans sektörünün büyük bölümünün etkisiz ve verimsiz olan kamu sektöründe bulunmasının söz konusu ülkede demokrasinin var olma şansını azalttığını ortaya koymaktadır.

Dahl, bu kısımda üçüncü olarak demokrasinin bütün dünyaya yayılmasının dört önemli nedenini tartışmaktadır. Bunlardan ilki kolonici imparatorluklar ile büyük totaliter rejimlerin çökmesi ve uluslar arası toplumun demokratikleşmeyi desteklemesidir. İkincisi ise askeri yönetimlerin genellikle modern dünyanın gerektirdiği atılımları yapmada yetersizliklerini görmeleri ve yerlerini demokratik yönetimlere ve yöneticilere bırakmaya başlamasıdır. Üçüncüsü, piyasa ekonomisinin ve kapitalizmin ülkeden ülkeye yayılmasının bu ülkelere ekonomik büyüme ve refah sağlamasının yanında demokratik fikirleri de taşıması ve toplumsal yapının ve yönetim biçiminin bu ilkelere uygun bir biçimde düzenleme gereğinin ortaya çıkmasıdır. Yazara göre demokrasinin bütün dünyaya yayılmasının son nedeni ise ulus-devletlerin yaygınlaşmasına bağlı olarak daha homojen toplulukların belirmesi ve kültürel farklılıkları az olan bu topluluklarda demokratik ilkelerin uygulanma şansının artmasıdır.

Dahl üçüncü kısımda son olarak piyasa kapitalizminin demokratik gelişmenin yararına ve zararına olan yönlerini tartışmaktadır. Ona göre piyasa kapitalizminin demokratik gelişmeye yararlı olan en önemli yönü, serbest piyasanın sağladığı ekonomik gelişmenin toplumsal refahı artırması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan güçlü orta sınıfın demokrasinin yaşaması için gerekli barış ortamını temin etmesidir. Piyasa kapitalizminin demokratik gelişmenin zararına olan yönü ise; piyasa kapitalizminin hükümet tarafından birçok alanda denetlenmemesi durumunda

toplumsal gruplar arasında ekonomik ve siyasi çelişkileri arttırması ve toplumsal kaosa yol açabilmesidir.

Ali Cem Göz

*Araş. Gör.
Süleyman Demirel Üniversitesi
Kamu Yönetimi Bölümü
E-posta: alicem@iibf.sdu.edu.tr*

Cahit Tanyol, 2007, Çankaya Dramı: Silahlı Ordu Silahsız Ordu, 2. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 271s.

Yayınevinin ilk baskısından sadece bir ay sonra genişletilmiş ikinci baskısı yapılan kitap, Cahit Tanyol'un bu baskı için yazdığı neredeyse bir bölüm kadar uzun önsözüyle başlamaktadır. Sunuş ve Giriş bölümlerini üç bölüm daha izlemektedir. Birinci bölüm "Silahlı Ordu", ikinci bölüm "Silahsız Ordu" başlığını taşımaktayken, son bölüm ise "Devlet Haysiyetinden Anayasaya" başlığı ile kaleme alınmıştır. Yazar genel olarak kitabında Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti'ni örneklerle karşılaştırarak ele almış ve günümüzde yaşanan gelişmeleri değerlendirmiştir. Yazarın özellikle üzerinde durduğu konular ise yönetim ve eğitim sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti dönemini kaleme alırken kendi anılarından da bahseden yazar kitaba yaşanan tarih özelliğini de katmıştır. Kitap tarih, siyaset ya da sosyoloji öğretenden değil, tüm bu bilimlere ışıkta hatırlatan ve aktaran bir eser olma özelliği taşımaktadır.

Yazar eseri boyunca ama özellikle de birinci ve ikinci bölümlerde gerek Osmanlı dönemini gerekse Cumhuriyet dönemini iki aşamalı olarak ele almıştır. Osmanlı dönemi Tanzimat öncesi ve sonrası, Cumhuriyet dönemi ise çok partili dönem öncesi ve sonrası olarak değerlendirilmiştir. Yazara göre; Osmanlı düzenini bozan Tanzimat Fermanı ve onu izleyen süreçte yaşananlar, Cumhuriyet döneminde ise çok partili hayata geçişle beraber yaşananlar, günümüze değin uzanan olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Her iki dönemde de sağlam bir temele ve işleyişe sahip devlet kurumunda yozlaşmalar bu süreçlerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle de devlet erkini elinde tutanların bu erki kullanma pratiklerini eleştiren Tanyol, Özal döneminden başlayarak Erdoğan ve AKP iktidarı sürecinde yaşananlar üzerine eleştiri oklarını yöneltmektedir. Bu eleştiriler temelde türban sorunu ve Atatürkçülük üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özelinde ise ordu, eğitim, yönetim, irtica vb sorunları bünyesinde taşımaktadır. Eleştirilere somut bir örnek olarak Dışişleri Bakanı olduğu dönemde Abdullah Gül'ün kendi devletine karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne dava açması gösterilebilir (s. 15). Tanyol'un bir diğer eleştirdiği nokta milletvekillerine ilişkindir. Yazara göre milletvekilleri parti liderlerinin emir ve iradelerini temsil ettiklerinden halkın özgürce seçtiği kişiler olma özelliği taşımamaktadırlar ve bu nedenle de cumhurbaşkanını halkın özgürce seçmediği kişilerin seçmesi de yanlıştır (s. 18). Seçilmişlerin tayin edilmişlere müdahale etmesinin devleti yozlaştırdığı vurgusunu yapan yazara göre Özal döneminden itibaren bu tarz bir uygulama ülkemizde gelenek haline gelmiş bulunmaktadır (s. 28). Bu yüzden de her gelen iktidar tüm kurumlarda hızlı bir biçimde kadrolarını oluşturma ve eskileri tasfiye etme kaygısına düşmektedir.

Nitelik ve beceriler göz önünde bulundurulmadan eş, dost, akraba ve ideolojik yandaşlar kurumlara doldurulmakta; bunun sonucunda Osmanlı'da bile görülmemiş bir tür devlet hanedanlığı ortaya çıkmaktadır. Bu durum da devlet geleneğine zarar vermekte ve devletsiz iktidar şeklinde bir modelin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (s. 32). Özellikle son yıllarda eski yöneticilerin yolsuzlukla suçlanıp yargılanması, yakın dönemde de iktidar-muhalefet arasında yaşanan yolsuzluk ve mal varlığı tartışmalarına da eserde (belki de bir öngörü niteliğinde) rastlanmaktadır. Siyasi erki elinde tutanların; hiç kimsenin yaptığı bir hatayı ya da işlediği suçu örtbas etmemesi gerektiğine vurgu yapan yazar Atatürk dönemine ilişkin şu örneği vermektedir:

“İktidar olmak bir insana her şeyi yapma özgürlüğü vermez. Mustafa Kemal'in en yakın silah arkadaşı, İstiklal Mahkemesi Başkanı, Bahriye Vekili İhsan Bey'inki Topçu İhsan diye ünlüdür. “Yavuz-Havuz” diye adlandırılan bir suiistimal olayından dolayı, dokunulmazlığı kaldırılmış, Yüksek Divan'a verilmiş ve hapse mahkûm edilmiştir. Geçmiş hizmetlerini anımsayarak olaylara müdahale, Mustafa Kemal'in aklının ucundan bile geçmemiştir. Üstelik İhsan Bey'in görevini kötüye kullanmasındaki kazancı günümüzle kıyaslanacak olursa “diş kirası” bile sayılmaz” (s. 241-242).

Kitapta eleştirilen ve üzerinde yoğun bir biçimde tartışılan bir diğer konu da cumhurbaşkanlığı kurumuna ve seçimine ilişkindir. Yazar bu konuya ilişkin şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Vatan topraklarının tehlikede olduğu, devletin önceliği ön planda geldiği bir toplumda Çankaya'yı siyasi partiler elinden mutlaka kurtarmanın yollarını araştırmamız gerek. Devletin, başına geçmek isteyenler tarafından yıpratıldığı bir ülkede onu siyasi partilerin elinden kurtarmadıkça yaşatmak mümkün değil. Bugün artık, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, kuruluş amaçlarına uygun, halkın iradesini yansıtan bir parlamentoya dönüştüremeyiz. Tek çıkar yol cumhurbaşkanı seçimini, devleti temsil eden Danıştay, Sayıştay, Yargıtay, ordu ve üniversite gibi kuruluşlara bırakmak bence aktarmacılığa yakın kafalara aykırı gelse de, üzerinde düşünülmesi gereken bir öneridir. Eğer cumhurbaşkanı, devleti temsil eden kadrolar tarafından seçer ve seçilirse bu hem hanedanlarda olduğu gibi devlette sürekliliği sağlar hem de siyasi partilerin devlet kadrolarına sızmasına kısmen engel olur (s. 35). Çankaya'da oturmak bir nicelik değil nitelik sorunudur. Halkın oyu her şeyi çözümlenmeye yetmez. Çankaya'da halkın oyuyla değil iradesiyle oturulur. Genel iradeyi ise halkın sağduyusu belirler. Devleti hafife almadıkça, oy torbasını her koltuğuna alan Çankaya'da oturamaz. Böylesi demokrasiye değil, akla aykırıdır. (s. 47-48)”

Özellikle son cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşananlar yazarın kaygılarını doğrular niteliktedir. Aynı tabandan gelen bir tek parti hükümetinin meclisten geçirdiği yasalar, yine aynı tabandan bir cumhurbaşkanı tarafından onaylanmakta; bu durum da hem hükümete hem de cumhurbaşkanına yöneltilen eleştirilerin artmasına yol açmaktadır.

Yazar kitabını genel olarak yukarıda da değinildiği gibi Tanzimat öncesi ve sonrası Osmanlı ile 1950 öncesi ve sonrası Türkiye Cumhuriyeti üzerine şekillendirmiş; var olan kurumların (ordu, yönetici kadrosu ve eğitim) bu dönemlerdeki işleyişleri ve süreç içindeki değişimleri (yazarın deyimiyle yozlaşmaları) üzerinde durmuştur. Eleştirilerini de Osmanlı'nın kuruluşundan yakın döneme kronolojik bir sıra ile yapılandırmıştır. Bu nedenle eserin, içeriği de göz önünde tutularak siyaset, tarih ve

sosyoloji gibi bilimler başta olmak üzere, bir sosyal bilimler sentezi olduğu söylenebilir. Doğal olarak, yapılan eleştiri ve öneriler bazı kesimlerce beğenilip destelenebilecekken bazı kesimlerce de laf kalabalığı olarak görülebilecektir. Ancak nesnel bir gözle bakıldığında eser yaşanmışlıklar ve yaşanabilecekler üzerine, mevcut koşulları fazlasıyla eleştiren bir değerlendirme olarak nitelendirilebilir. Bir diğer ifade ile eser; geçmişten ders çıkarmak ve hataları tekrarlamamak adına, tarafsız her gözün doğrulayacağı ve hatırlayacağı döneler içeren bir ayna olarak da adlandırılabilir. Çirkin yönlerini de görmek pahasına...

Cem Ergun

*Araş. Gör.
Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü
E-posta: tusawi@hotmail.com*

Cahit Tanyol, 1981, Atatürk ve Halkçılık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Dizisi: 6, Ankara, 228s.

Prof. Dr. Cahit Tanyol'un 1981 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayınlanmış olan kitabı "Atatürk ve Halkçılık"ta, o güne değin Atatürk hakkında söylenmiş birçok tanımlama bir kenara bırakılarak, Atatürk'ü "Halkçı" olarak değerlendirmenin önemi üzerinde durulmuştur. Bu kitapta Mustafa Kemal için; Kurtuluş Savaşı boyunca halkı uyaran, aydınlatan ve yönlendiren halkçı Mustafa Kemal ve halka gitmek isteyen, devrimlerin yapıcısı Mustafa Kemal şeklinde iki farklı değerlendirme bulunmaktadır. Çünkü yazara göre halkçı olmak psikolojik bir davranıştır ve temelinde duygu bağları bulundurmaktadır; halka gitmek durumunda ise bir düşünce, bir düzen, bir kadro ve bir yöntem söz konusudur. (s. XV) Yazarın böyle bir değerlendirme yapma sebebi ise günümüzde Mustafa Kemal'in, sahip olduğu asıl değerlerden çok, ya bir tabu ya bir ulusal kahraman, ya bir kurtarıcı (mesih misali) ya da bir diktatör gibi algılanır hale gelmiş olmasıdır.

Tanyol'un kitabında sıklıkla üzerinde durduğu konu, Mustafa Kemal'in günümüzde yanlış algılanan ya da değerlendirilen kişiliğidir. Yazar, Osmanlı'nın son dönemi, son dönem çalkantıları, kurumların kendi içindeki çarpıklıklar ve kurumlar ile halk arasındaki ilişkilerdeki kopukluklar, yönetici-tebaa ilişkileri gibi pek çok tarihi gerçeği de tartışarak, "Halkçı Mustafa Kemal" kimliğine ulaşmayı, bu kimliğin önemini açığa çıkarmayı hedeflemiştir. Prof. Tanyol değerlendirmesini yaparken aynı zamanda yanlı bakış açılarıyla yapılan etiketlendirmeleri çürütme yoluna da gitmiştir.

Atatürk'ün "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" söylemi temeli üzerine yapılan ve gelişen kitapta, özellikle günümüz için tekrar tekrar okunması ve özümsemesi gereken bölümler bulunmaktadır. Mustafa Kemal'in "Komutan" ve "Büyük Millet Meclisi Başkanlığı" kimliklerini birbirlerinden başarıyla ayırdığı, halka asıl bu noktada ulaşmayı başardığı üzerinde önemle durulmuştur. Çünkü birinci durumda, çökmüş olan ve bin yıllık bir tarihe sahip olan topraklar üzerindeki devletin, yabancılar tarafından işgaline karşı bir savaşa komuta eden ve bu görevi başarıyla tamamlayan bir Mustafa Kemal; ikinci durumda ise kurtarılan topraklar üzerinde kurulan yeni Türkiye

Cumhuriyeti'nin devamını sağlayacak olan ve üyelerini halkın oluşturduğu bir meclisin başkanlığını yapan bir Mustafa Kemal bulunmaktadır. Tanyol'a göre "Cumhurbaşkanı" yalnızca ona verilen bir unvan ve niteliktir. Kendisinden sonrakiler yalnızca bu unvan ve niteliği kullanmışlar ve taşımışlardır ancak Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in özünde yaşayan anlamı ne kavrayabilmişler ne de ifade edebilmişlerdir. Atatürk'ün "diktatörlük" etiketi de bu noktada cürütülmektedir. Diktatörlük, siyasal erke sahip, gelip geçici ve kişiliğe bağlı bir durumdur. Atatürk ise kalıcı olan devleti temsil etmiştir.

Tanyol'un tartıştığı bir diğer konu da "Gericiilik-İlericilik" çatışmasıdır. Bunun temellerini de Osmanlı Dönemi'nde Tanzimat Hareketleri'ne bağlamış, tarihsel süreç içinde bu iki kavramın içinde neleri barındırdığını irdelemiş ve günümüze kadar gelişim çizgisini ana hatlarıyla değerlendirmiştir. Aslında Eski-Yeni kadronun bir diğer tanımlamayla Batıcılar-Doğucular'ın ortak bir noktada buluşabildiklerini de vurgulamıştır. Bu ortak nokta ise "devleti kurtarmak"tır. Devlet kurtulursa ulus da kurtulacaktır. Fakat yazara göre göz ardı edilen en önemli nokta ulus olmadan devletin nasıl olabileceği sorusudur. Bu soru yazarı "Batıcılık"ın "taklit" anlayışını doğurduğu sonucuna ulaştırmıştır. Çünkü Tanzimat dönemi devlet adamlarının savunduğu ile Atatürk'ün savunduğu gelişme düşüncesi aslında birbirinden çok farklıdır. Tanzimat dönemindekiler yenici ve batıcı, Atatürk ise ilerici ve devrimcidir. Böylesine keskin bir farka rağmen Atatürk'e yakıştırılan "Batıcı" sıfatı yanlış değerlendirilmiş, uygarlığın dünya görüşü ve düşünüş biçimi algılanacağı yerde, hiçbir temel yapı ve yaşamsal birikim olmadan Batı'nın kurum, kuruluş ve yaşam standartlarının aktarılmaya çalışıldığı bir sürece girilmiştir. Yazar, bu durumun eleştirisini de süreçle birlikte değerlendirmiştir.

Atatürk'ü kendi kişisel çıkarları için kullananlar, politikacılar, şeriatçiler, hilafetçiler, nurlular, münafıklar ve sosyalistlere de değinen, Atatürk ve Sosyalizm konusunu Atatürk'ün söylemleriyle irdeleyen, tüm devrimler halk kavramında özetlenebileceği için; Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği toplum düzeninin kapitalist mi sosyalist mi olduğunu tartışan Tanyol, "halk", "halkla bütünleşmek" ve "halk hükümeti" konularına da açıklık getirmiştir. Yine Atatürk'ün bir söyleminden yola çıkarak, Atatürk'ün kurmuş olduğu "halk devleti"nin burjuva demokrasileriyle, Batı parlamentarizmiyle hiç bir ilişkisi olmadığını, daha çok 1917 Ekim Devrimi etkisi taşıdığını savunmuştur. Tanyol'a göre "Ya istiklal ya ölüm" ve "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" sözleri bile Atatürk'ün emperyalizmle olan savaşının göstergesidir.

Kitapta sağcı ve tutucu çevrenin; yani gerici ve doğucu eski kadronun sonuna kadar karşı çıktığı kıyafet devrimine yine Atatürk'ün söylemleriyle, desteklenerek değinilmiştir:

"Atatürk için önemli olan cübbenin, fesin ve kavuğun içine sinmiş olan tutuculuğu ve gericiliği yok etmek ve kapkara çarşafıya sarılmış olan kadınlarımızı bir odalık, bir zevk aleti olarak görenlere karşı, onların anamız, bacımız ve kızlarımız olduğunu hatırlatmaktır. (...) Çarşafın kaldırılması, şapkanın giyilmesi gibi, moda değerlerinin, Atatürk Devrimleri içinde, yer almasının gerisinde, bir ayrık otu gibi her tarafı sarmış gericiğin dişlerini ve tırnaklarını sökmek lazım. Yoksa halkın şu ya da bu şekilde giyinmesinin ne kendisini ne devleti ne de hükümeti ilgilendirir bir yanı vardır. Ve fakat toplumun bir tür çekirdeği olan aileyi kurtarmak, sağlıklı kuşaklar yetiştirmek onu yakından ilgilendiriyordu" (s. 82).

Kitabın henüz başında bir filozof ile devlet adamı arasındaki ayrıma dikkat çeken yazar idealizm, realizm ve uygulamanın iç içe olduğu bir devlet adamı portresini, yani Atatürk'ü tüm yönleriyle resmederken, Atatürk'ün kendi devlet kuramını oluştururken eylem temelli hareket ettiğinin de üzerinde durmuştur.

"Geleceği düşündüğü zaman idealist, geçmişi düşündüğü zaman realist, yaşadığı dönemin koşulları ve insan malzemesini düşündüğü zaman pragmatiktir." (s.94) "O eğitimi ve kültürüyle Tanzimatçı, tarihsel devlet bilinciyle Osmanlı, ideolojik kaynak bakımından halkçıydı" (s. 96).

"Atatürk'ün Getirmiş Olduğu Laiklik" alt başlığı, da günümüzde tekrar okunması gereken konulardan biridir. Çünkü yazara göre, O'nun getirdiği "laiklik" anlayışı Batı'nın laiklik kavramından hem içerik hem de biçim olarak çok farklıdır. XIX. yy.da özellikle Fransa'da ortaya çıkan bu anlayışın temelleri, felsefi düşünceleri ve toplumsal durumları ile Atatürk'ün "laiklik" anlayışı ve dönemin toplumsal durumlarını karşılaştıran Tanyol'a göre Atatürk laiklik kavramını bağnazlığa, yani "saltanat-hilafet ve medrese" kurumlarına karşı getirmiştir. Saltanatın karşısına Cumhuriyeti, hilafetin karşısına laikliği, medresenin karşısına da okulu koymuştur (s. 155). Atatürk devrimlerinin özünün "laiklik" kavramında özetlendiğini, laikliğin dine karşı değil, bağnazlığa, yobazlığa ve her türlü sömürüye karşı olduğunu savunan yazar, İslamiyet'teki laiklik anlayışına da değinmiş, Atatürk'ün laiklik anlayışının aslında İslamiyet'le ne kadar bağdaştığını da vurgulamıştır.

"Düşünce ve Uygulama", "Atatürk İçin Ölçü", "Atatürk'ün Kişiliği", "Milli Hâkimiyet ve Atatürk", "Atatürk ve Harf Devrimi", "Atatürk ve Öğretmen", "Mitos, Halkın Mustafa Kemal'i", "Atatürk Devrimleri ve Ziya Gökalp" ve "Atatürk'te Halkçılık ve Laiklik" ana başlıklarından ve pek çok alt başlıktan oluşan bu değerli yapıt, Atatürk'ün çeşitli dönemlerde söylemiş olduğu sözlerinden yola çıkarak bir yoruma ulaşmayı başarabilmişken, aynı yoruma Atatürk'ü bilen herkesin ulaşması gerektiğini savunmaktadır. Yazarın da belirttiği gibi "bu kitap, bütün eksikliklerine rağmen Atatürk'ü övgü ve sömürü tutsaklığından kurtarıp O'nun kişiliğine ve düşünce bütünlüğüne aklın ve gerçeğin aydınlığını bir parça yansıtabilirse yazarı için ne mutlu" (s. 179).

G. Gözlem Küçük Arat

*Araş. Gör.
Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: gozlem.ka@hotmail.com*

Nuran Direk, 2006, *Filozof Çocuk*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 112s.

Hayata ve insana dair sorular sormaktır felsefe. Düşünme ve düşünmeyi öğrenme sanatıdır bir anlamda. Tam da bu nedenle ders olmanın ötesinde bir yere sahiptir. Alınan eğitim, uzmanlaşılacak alan, yapılan iş ne olursa olsun özünde felsefe yatmaktadır. Dolayısıyla felsefe, tarihsel süreçte filozofların ne söylediklerinin, kitap

adı, sayfa numarasıyla zihinlere zerk edildiği, içine kapalı, hayattan uzak bir disiplin değildi ya da sistem bunu öğrettiyse, böyle olmadığı bilinmelidir.

Türkiye’de lise döneminde verilmeye başlanılan felsefe eğitimi, aslında temelleri ilköğretim sırasında atılması doğru olan, ancak, ortaöğretime kadar varlığından haberdar olunmayan, ortaya çıkması da üniversite sınavı öncesine denk geldiğinden, “gereksiz” görülen geç kalmış bir eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk eğitim sisteminin izin verdiği ölçüde soru sormayı öğrenen ya da daha doğru ifadeyle, sorulara ezberletilen yanıtları vermeye alışık öğrenci için felsefe, haklı olarak karışık, anlaşılmaz ve uzaktır.

Oysa felsefe, yaşamın merkezinde yer almakta, doğru ve bilinçli yöntemler kullanıldığı takdirde çocukluktan başlayarak öğretilen, çocuğa, felsefenin aslında kendi dünyasının içinde var olduğu gösterilebilmektedir.

Böyle bir düşüncenin ürünüdür Nuran DİREK’in **Filozof Çocuk** adlı çalışması. Sekiz yaşındaki bir çocuğun günlük yaşantısındaki olay ve durumlardan hareketle kaleme alınmış olan çalışmada Direk, çocuğun ağzından “Özgürlük canının isteğini yapabilmek midir? Özgürlük sorumlu olmayı gerektirir mi? Mutlu olmak ihtiyaçlarını karşılayabilmek midir? Mutluluk ne kadar sürer? Haklılık ve haksızlık nedir? Bütün insanların üzerinde anlaştıkları haklar var mı? İyi ya da kötü olan nedir? İyilik ve kötülük davranışta mı; niyette mi? Bir şeyin gerçekte var olup olmadığını nasıl biliriz? Gerçeklik kesin olarak bilinebilir mi? Doğru nedir? Bilgilerimizin doğru olup olmadığına nasıl karar verebiliriz?” gibi sorulara yanıt aramaktadır.

Kitabın ana karakteri olan Hasan’ın ailesi, arkadaşları, öğretmenleri ile olan ilişkilerinden, konuşmalarından, okuduğu kitaplara, köpeği Ralf’in kaybolmasından, çizgi filmlerdeki kahramanların özelliklerine kadar, yaşantısının içindeki her bir olay, onu düşündürmekte, zihninde uyanan her bir soru da yenilerini doğurarak çoğalmakta, sorduğu sorulara Hasan yine kendi yaşantısına bakarak yanıtlar aramaktadır. Örneğin mutluluk üzerine düşünen Hasan, “kendi mutluluğumuzu yaratabilir miyiz?” sorusuna “ödevimi kendi kendime yaparsam annem çok mutlu olur. Ben annemin ve babamın beni ne kadar çok sevdiğini düşününce mutlu olurum. Mutlu olmak mı yoksa mutlu etmek mi daha kolay? Elimden gelenin en iyisini yaparsam hiçbir aksilik beni mutsuz etmez. Ralf’a çok iyi bakmıştım. Tasma’sına bizim evin adresini yazmıştım. Bir gün belki birisi boynundaki kolyesinin içindeki numarayı keşfeder, bizi arar. Umudumu yitirmemeliyim. Umutsuzluk insanı mutsuz eder. Bizi mutsuz eden bakış açımızdır” şeklinde yanıt vermektedir.

Yaşadıklarını paylaşırken Hasan, soru sormanın yanı sıra, olaylar arasında bağlantı kurmayı, çıkarım yapmayı öğrenmekte, kendini, çevresini tanımakta, hayatta olup bitenleri anlamaya, anlamlandırmaya çalışmaktadır: “Sokak kedilerine yemek verdim. Biri yiyor ötekiler saldırıyor. Kavga etmeye başladılar. Götürdüğüm yemeği onlara paylaştırdım. Kavga sona erdi. Kavgalar hep adaletsizlikten doğar. Eğer herkes hakkını alabilseydi ya da haklarının sınırını bilseydi barış içinde yaşardık”.

Anlatılan öykülerin ardından verilen tartışma ve öykü yorumlama sorularının yanı sıra, kitabı ilgi çekici kılan resimlerin de yer aldığı çalışmada geçen kavramların, kitabın sonuna eklenmiş bir sözlükte anlamlarının açıklanması da metni çocuklar için daha anlaşılır yapmakta, yetişkinler için ise, bu ve benzer kavramları çocuklara nasıl açıklayacaklarını görmeleri açısından yol gösterici olmaktadır.

Nuran Direk, Filozof Çocuk için "bu kitabı okuyan filozof çocukların kendi deneyimlerinden hareket ederek başka kavramlar üzerinde de benzer soruşturmalar yapabileceklerini düşünüyorum. Çocuklar bunu başardıklarında kitabım da amacına ulaşmış olacaktır" demektedir. Direk'in kitabı düşünen, soran, sorgulayan çocukların yetişmesine katkı sağlamada önemli bir adımdır.

Duygu Gücük

Uzman Sosyolog

E-posta: duyugucuk@yahoo.com